

Barnehageloven i praksis

Utdanningsforbundets hefte om barnehageloven

UTDANNINGS
FORBUNDET

www.utdanningsforbundet.no

Innhold

1. Hva kan vi gjøre?	s.	4
1.1 Generelt	s.	5
1.2 Om tilsyn	s.	5
1.3 Om lovlighetskontroll etter kommuneloven	s.	8
2. Utdanningskravet – kompetansekrav	s.	9
2.1. Styrer	s.	9
2.2. Pedagogisk leder	s.	10
2.3. Dispensasjoner	s.	12
3. En styrer i hver barnehage	s.	14
3.1. Sammenslåing av barnehager	s.	14
3.2. Sammenslåing av barnehage og skole	s.	17
4. Norm for pedagogisk bemanning	s.	18
4.1. Norm for pedagogisk bemanning	s.	18
4.2. Økt pedagogtetthet	s.	20
5. Barnehagemyndighet og godkjenning	s.	21
5.1. Barnehagemyndighet	s.	21
5.2. Godkjenning	s.	22
Kildeoversikt	s.	23

Alle fotos: Ole Walter Jacobsen

Forord

Barnehageloven er det viktigste styringsdokumentet for å sikre barnehagenes kvalitet. Loven forplikter alle barnehageeiere, både offentlige og private. Barnehageloven skal først og fremst sikre barna et likeverdig, kvalitativt godt pedagogisk tilbud. Det er avgjørende at lov og rammeplan følges for at de ansatte skal ha mulighet til å utføre barnehagens mandat.

Vi har fått en ny lov – en lov som framhever barnehagens pedagogiske oppdrag. Utdanningsforbundet ønsker at dette heftet skal bidra til å revitalisere bestemmelsene i barnehageloven. Ved å bruke lov og rammeplan kan tillitsvalgte påvirke praktiseringen av denne, og bidra til et kvalitativt godt barnehagetilbud for barna, og gode arbeidsforhold for de ansatte. Heftet er bygget opp rundt spørsmål om praktisering av loven. Vi har samlet spørsmål fra fylkeslagene, og valgt de mest aktuelle problemstillingene.

Barnehageloven er en rammelov. Den inneholder en del konkrete bestemmelser, men også formuleringer som *tilstrekkelig, tilfredsstillende og forsvarlig*. Dette åpner for skjønn. Det vil si at det ikke alltid er fasitsvar på hva som er lovlig. I arbeidet med barnehageloven må vi bruke både *juridiske, faglige og pedagogiske argumenter*. Vi må bruke våre profesjonelle vurderinger og begrunnelser for å gi begrepene mening og innhold.

Heftet gir ikke svar på alle spørsmål, men vi håper at det kan gi et grunnlag for faglige vurderinger. Loven er ment å skulle sikre barnehagen forsvarlige rammer. Hva som er god barnehagekvalitet, tilstrekkelig bemanning, eller forsvarlig drift, er det først og fremst førskolelærere som må sette ord på. I dette arbeidet må den tillitsvalgte sammen med andre førskolelærere utvikle en faglig argumentasjon. Loven og rammeplanen er helt sentrale dokumenter i dette samarbeidet.

Det er gitt flere forskrifter med hjemmel i loven. Blant disse er forskrifter om pedagogisk bemanning og forskrifter om midlertidig og varig dispensasjon. Kunnskapsdepartementet har også gitt merknader både til loven og forskriftene. Disse merknadene har uttalelser hentet fra forarbeidet til loven, i tillegg til at departementet har gitt avklarende tilleggs kommentarer. Lov, forskrifter og merknader er utgitt av Kunnskapsdepartementet i rundskriv F – 08/2006:

Lov 17. juni 2005 nr 64 om barnehager (barnehageloven) med forskrifter og departementets merknader til bestemmelse. Både teksten i loven, i forskriftene, forarbeidet til loven, og merknadene fra Kunnskapsdepartementet er med på å an vise hvordan loven skal forstås og praktiseres.

Både private og offentlige eiere må i tillegg forholde seg til annet regelverk knyttet til barnehagene. Arbeidsmiljøloven regulerer forhold for barnehagens tilsatte, plan- og bygningsloven regulerer oppføring av bygninger, og helse- lovgivningen har bestemmelser om helse, miljø og sikkerhet. Er barnehageeier kommunen, må kravene i forvaltningsloven følges i all saksbehandling når det gjelder tilsatte og barn/ foresatte. Forvaltningsloven gjelder i utgangspunktet ikke private barnehager. I tillegg kommer bestemmelser hjemlet i tariffavtaler, for eksempel bestemmelser om tid til ledelse og ubunden tid. I dette heftet er det først og fremst barnehage- loven som omtales.

Kapittel 1 i heftet omhandler hva vi som tillitsvalgte kan gjøre dersom vi er i tvil om loven følges, eller ser at barnehageeier ikke følger loven. Her belyses også tilsyn og lovlighetskontroll. De øvrige kapitlene tar for seg enkelte lovbestemmelser med svar og kommentarer til spørsmål som ofte stilles.

I kapittel 2 tar vi for oss lovbestemmelser om kompetansekrav for styrer og pedagogisk leder. Kapittel 3 omhandler spørsmålet om én styrer i hver barnehage, og kapittel 4 handler om normen for pedagogisk bemanning. Kapittel 5 tar opp spørsmål knyttet til barnehagemyndighet og godkjenning.

Heftet finnes både elektronisk og i trykt utgave. Det er lagt inn lenker til lovbestemmelsene det refereres til, og vi håper det bidrar til at heftet blir lett å bruke. Lenkene er til rundskriv F – 08/2006.

Vi ønsker lykke til i arbeidet med å sikre og videreutvikle kvaliteten i barnehagen. Vi håper heftet vil bli til god hjelp for tillitsvalgte og medlemmer i anvendelse av den nye loven. Kunnskap om lovbestemmelsene og hensiktene som ligger bak er nødvendig for at vi skal kunne bruke disse i kombinasjon med vårt profesjonelle skjønn. Målet er å sikre barnehagenes lovbestemte kvalitetsrammer.

Heftet ble ferdigstilt i januar 2007 og er ment som en førsteutgave. Vi tar gjerne imot kommentarer og forslag til forbedringer for senere oppdatering.

Vennlig hilsen

Helga Hjetland
leder

Mimi Bjerkestrand
leder seksjon barnehage

1. Hva kan vi gjøre?

1.1 Generelt

Den nye barnehageloven har gitt oss et klarere pedagogisk mandat enn tidligere. § 1 Formål sier blant annet at barnehagen skal gi barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter, i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem. Den nye § 2 omtaler barnehagens innhold. Det er disse bestemmelsene som er vårt grunnlag for de faglige begrunnelsene vi må bruke i arbeidet med å sikre barnehagen dens nasjonalt gitte rammer.

Utdanningsforbundet mener at vi alltid må vurdere om vi kan bruke disse bestemmelsene i dette arbeidet.

Mandatet

§ 2 lyder:

"Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet.

Barnehagen skal bistå hjemmene i deres omsorgs- og oppdragelsesoppgaver, og på den måten skape et godt grunnlag for barnas utvikling, livslange læring og aktive deltakelse i et demokratisk samfunn.

Omsorg, oppdragelse og læring i barnehagen skal fremme menneskelig likeverd, likestilling, åndsfrihet, toleranse, helse og forståelse for bærekraftig utvikling. Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig utfordrende omgivelser.

Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

Barnehagen skal gi barn grunnleggende kunnskap på sentrale og aktuelle områder. Barnehagen skal støtte barns nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær og gi utfordringer med utgangspunkt i barnets interesser, kunnskaper og ferdigheter.

Barnehagen skal formidle verdier og kultur, gi rom for barns egen kulturskaping og bidra til at alle barn får oppleve glede og mestring i et sosialt og kulturelt fellesskap.

Departementet fastsetter en rammeplan for barnehagen. Rammeplanen skal gi retningslinjer for barnehagens innhold og oppgaver.

Barnehagens eier kan tilpasse rammeplanen til lokale forhold.

Med utgangspunkt i rammeplan for barnehagen skal samarbeidsutvalget for hver barnehage fastsette en årsplan for den pedagogiske virksomheten.”

Det er dette oppdraget vi skal få til! Det er disse bestemmelsene, sammen med rammeplanen, som er grunnlaget for vårt arbeid med å sikre barnehagen sine tiltenkte kvalitetsrammer. Det er disse bestemmelsene som er grunnlaget for våre faglige argumenter. Det er dette mandatet som gjør en vitalisering av barnehageloven viktig akkurat nå.

Utdanningsforbundet har trukket fram det profesjonelle handlingsrommet og dialogen som to viktige innfallsvinkler for å oppnå innflytelse og faglig utvikling for medlemmer og tillitsvalgte. Også i arbeidet med barnehageloven har vi tro på dette. Utdanningsforbundet ønsker å påvirke praktiseringen av den nye loven.

Medbestemmelsesavtaler

Utdanningsforbundet har inngått avtale om medbestemmelse med flere arbeidsgiverorganisasjoner. Som eksempel er fagforeningene sikret muligheter til samarbeid, medbestemmelse og medinnflytelse i kommunale barnehager gjennom hovedavtalen inngått mellom KS (Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon) og organisasjonene, Del B. Tilsvarende avtaler har Utdanningsforbundet inngått med PBL (Private Barnehagers Landsforbund), KA (Kirkens arbeidsgiverorganisasjon), HSH (Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon), NAVO (Norges Arbeidsgiverorganisasjon for Virksomheter med Offentlig tilknytning) og SAMFO (Arbeidsgiverorganisasjon for samvirkeforetak). Denne muligheten må vi bruke. Utdanningsforbundet vil utarbeide en kommentarutgave til den nye hovedavtalen med KS. Tidsplanen for dette arbeidet er ikke lagt enda.

Samarbeid viktig

Utdanningsforbundet mener det er viktig å arbeide for et godt samarbeid med barnehagemyndighetene, både på kommunalt og regionalt nivå. Dialog og samarbeid er ofte bedre enn konfrontasjoner. Da er det et poeng å bli tatt med tidlig i prosessen. Det er viktig at vi kjenner situasjonen og utgangspunktet for en sak, og at vi kjenner til hverandres hensikter. Det viser seg at vi som regel har et felles mål. Selv ved trang kommuneøkonomi og forslag om kutt ønsker kommuneadministrasjonen gode velferdstjenester, barnehager og skoler. Den tillitsvalgte etter hovedavtalen har en rett til deltakelse i prosessen i forkant av vedtak.

Vær oppdatert

Både de organisasjonstillitsvalgte og den tillitsvalgte etter hovedavtalen bør holde seg godt orientert om hva som skjer i

kommunen både når det gjelder reguleringer, nybygg, godkjenning av nye barnehager, økonomi, kompetanseplan osv. Lokallaget bør vurdere arbeid/kontakt med politikere for å nå fram med organisasjonens synspunkt. Den hovedtillitsvalgte forholder seg først og fremst til administrasjonen.

Møter man problemer med praktisering av barnehageloven bør man spørre etter kommunens håndtering av saken som barnehagemyndighet. Fører ikke samarbeidet fram, kan man varsle kommunen om at saken vil bli sendt videre opp i systemet. Fylkeslaget kan videresende henvendelsen til fylkesmannen. En slik melding vil som regel være en bekymringsmelding. Fylkesmannen kan etter eget initiativ undersøke saken nærmere.

Lovbrudd, eller forhold som ligger tett opp til dette, angår også de andre ansatte, barna og deres foresatte. Foreldrene er en sterk pressgruppe. Det viste blant annet deres innsats for å bevare kompetansekravet i loven. Derfor oppfordrer vi også til å tenke allianser.

1.2 Om tilsyn

Lovens § 16 Tilsyn

Lovens § 9 Fylkesmannens ansvar

§ 16 side 12 – merknader side 46.

§ 9 side 7 – merknader side 38.

Om bestemmelsen

I § 16 heter det:

“Kommunen fører tilsyn med virksomheter etter denne loven. Kommunen kan gi pålegg om retting av uforvarsomme eller ulovlige forhold ved godkjente eller godkjeningspliktige virksomheter. Hvis fristen for å etterkomme pålegget ikke overholdes, eller hvis forholdet ikke lar seg rette, kan kommunen vedta tidsbegrenset eller varig stenging av virksomheten. Kommunens stengningsvedtak skal sendes fylkesmannen til orientering. Vedtak om retting og stenging kan påklages til fylkesmannen.”

Lovens § 9 sier følgende om fylkesmannens ansvar:

“Fylkesmannen skal veilede kommuner og eiere av virksomheter etter denne lov og er klageinstans i forhold til vedtak fattet av kommunen etter loven §§ 10, 11, 16, 17 og 18 og der det følger av forskrifter gitt i medhold av denne lov. Fylkesmannen fører tilsyn med at kommunen utfører de oppgaver den som barnehagemyndighet er pålagt etter denne lov.

Fylkesmannen har rett til innsyn i dokumenter og adgang til barnehagelokaler i den utstrekning dette anses nødvendig for å ivareta fylkesmannens oppgaver.”

■ **Hva kan forventes av kommunen som tilsynsmyndighet?**

Departementet har gitt omfattende merknader til hvordan kommunene skal utøve sitt tilsynsansvar etter lovens § 16. Merknadene omhandler dessuten fylkesmannens ansvar etter lovens § 9, om å føre tilsyn med at kommunen utfører sine pålagte oppgaver som barnehagemyndighet.

Barnehageloven gir ingen bindende regler for hvordan og hvor ofte tilsyn skal gjennomføres. Utdanningsforbundet viser i denne forbindelse til departementets merknader til §§ 9 og 16, som finnes i rundskriv F-08/2006, *barnehageloven med forskrifter og departementets merknader til bestemmelsene*, § 9 side 38 og § 16 side 46. Tilsynsmyndigheten skal blant annet vurdere om barnehagene drives etter barnehagelovens regler, og om de ellers er forsvarlige. Når det gjelder lovlighetskravet skal kommunen for eksempel vurdere om reglene for ledelse, pedagogisk bemanning og rammeplanen er fulgt. Tilsynsansvaret omfatter også tilsyn med barnehagens innhold og kvalitet. Rammeplanen angir barnehagens samfunnsmandat, og er et redskap for barnehagens ansatte, og et grunnlag for myndighetens tilsyn med virksomheten.

På Kunnskapsdepartementets nettside finnes *Ofte stilte spørsmål om barnehager* – blant annet spørsmålet om hvem som fører tilsyn med barnehager.

Departementets svar lyder:

“Kommunen fører tilsyn med barnehagene. Det vil si at kommunen har ansvaret for å påse at barnehagene i kommunen drives i tråd med loven. Den som ser feil eller mangler som kommunen bør være klar over, bør kontakte kommunen. Kommunen kan også kontaktes hvis man lurer på om et forhold er akseptabelt. Kommunen skal følge opp henvendelser fra publikum om forhold som ikke er tilfredsstillende. Kommunens sentralbord hjelper til med å finne riktig saksbehandler. Også fylkesmannen kan svare på spørsmål, men tilsynet med den enkelte barnehage føres primært av kommunen.

Det er ikke fastsatt hvor ofte kommunen skal komme på tilsynsbesøk til den enkelte barnehage.”

Kunnskapsdepartementet har varslet at det vil bli utarbeidet flere veiledere om tilsyn; *Veileder om fylkesmannens tilsyn med kommune som barnehagemyndighet og om Systemrevisjon* kom ut i oktober 2006. Veilederen om kommunens tilsyn med barnehagene, både private og egne, foreligger ikke i skrivende stund. Utdanningsforbundet tror disse vil hjelpe både fylkesmannen, kommuneadministrasjonen og våre tillitsvalgte.

■ **Kan Utdanningsforbundet kreve tilsyn?**

Utdanningsforbundet anses ikke som direkte part verken når det gjelder godkjenning av en virksomhet eller krav om tilsyn. Utdanningsforbundet kan derfor ikke kreve at kommunen fører tilsyn med en bestemt barnehage eller at fylkesmannen fører tilsyn med kommunen som barnehagemyndighet.

Utdanningsforbundet må likevel ta affære overfor barnehager som man ser bryter barnehageloven eller som ikke følger opp barnehagens samfunnsmandat som pedagogisk virksomhet gitt i lov og rammeplan. Departementet sier selv at kommunen skal følge opp henvendelser fra publikum om forhold som ikke er tilfredsstillende.

Bekymringsmelding

Utdanningsforbundet kan ta opp spørsmål om forhold man lurer på direkte med kommunen eller sende inn bekymringsmelding som beskriver forhold man mener kan være lovstridig eller uforsvarlig. Man kan også melde bekymring dersom man mener barnehagen ikke arbeider i tråd med formåls- og innholdsparagrafen. Bekymringsmeldingen bør inneholde en anmodning om at Utdanningsforbundet blir holdt orientert om kommunen vil undersøke forholdene. Dersom kommunen ikke følger opp en bekymringsmelding, bør Utdanningsforbundet orientere fylkesmannen om dette. Vi kan ikke kreve, men kun anmode om at fylkesmannen fører tilsyn med hvordan kommunen håndterer ansvaret som barnehagemyndighet.

Mistanke om kritikkverdige forhold oppstår gjerne ved at en tilsatt i barnehagen tar kontakt med den tillitsvalgte. Det kan være enklere for medlemmet at organisasjonen tar fatt i saken, fremfor at medlemmet selv varsler arbeidsgiveren om kritikkverdige forhold.

Dersom Utdanningsforbundet får mistanke om at en barnehage drives i strid med loven, bør forbundet kontakte kommunen, og stille spørsmål som bekrefter eller avkrefter misforhold. Bli mistanken bekreftet, bør Utdanningsforbundet, gjerne sammen med for eksempel Fagforbundet, sende en bekymringsmelding til kommunen.

En annen mulighet er å oppfordre foreldrene om å be kommunen føre tilsyn. Heller ikke foreldrene har som utgangspunkt noen partsstatus som gir dem rett til å forlange tilsyn, men en saklig anmodning om tilsyn fra foreldrenes side, bør tas seriøst av kommunen.

Dersom barnehagens kritikkverdige forhold gjelder særlige rettigheter knyttet til enkeltvedtak for barn (for eksempel vedtak om opptak eller tiltak for barn med individuelle behov),

har imidlertid foreldrene partsrettigheter som innebærer at de kan bringe den konkrete saken inn for kommunen, eventuelt fylkesmannen, eller reise søksmål mot barnehageeier.

Oppfølging av pålegg

Utdanningsforbundet synes det er viktig at kommunene er aktive i godkjenningsprosessen og stiller klare krav til barnehageeier. Utdanningsforbundet bør også finne ut om kommunen sjekker at eventuelle pålegg blir fulgt opp. Tar kommunen lett på dette, bør Utdanningsforbundet oppfordre kommunen om å føre tilsyn, eventuelt varsle kommunen eller fylkesmannen om at pålegg ikke har blitt etterkommet.

Det er departementet og fylkesmannen som skal veilede kommunene slik at de kan ivareta sitt ansvar og sine oppgaver som barnehagemyndighet. Departementet har gitt utfyllende merknader til bestemmelsene som gjelder kommunenes myndighetsoppgaver. I tillegg vil det komme veiledere for både godkjenning og tilsyn.

Utdanningsforbundet bør be om å bli orientert om hvordan kommunene vil utføre sine plikter.

Argumenter og spørsmål

Den nye loven med revidert rammeplan gir god argumentasjon for hvorfor tilsyn er nødvendig, også når det gjelder det pedagogiske arbeidet. Departementet argumenterer ofte i sine merknader om at barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet, og viser til krav i § 1 og § 2, noen ganger også § 3, om barns medvirkning og samfunnsmandatet gitt i rammeplanen.

Utdanningsforbundet må bruke faglige argumenter for å få kommunen til å utføre tilsyn. Hvordan utfører barnehagen mandatet, hvilket innhold møter barna, og hvordan er

kvaliteten, er eksempler på spørsmål som kan stilles. Det samme gjelder spørsmål om rammebetingelsene, som antall barn, ledelse, bemanningsplan, kompetanse osv.

Dersom man mener kommunen svikter sine plikter som barnehagemyndighet, bør man melde fra til fylkesmannen, og kommunen må bli orientert om at dette er gjort.

■ **Hvordan møte problematikken når styrer blir delegert barnehagemyndighetsoppgaver?**

Utdanningsforbundet stiller seg negativ til at kommuner delegerer myndighetsoppgaver til tjenestesteder. Styreroppgaver og myndighetsoppgaver bør ikke legges til én og samme person ut fra hensynet til barnehagens kvalitet og faglige utvikling.

En slik delegering setter styrermedlemmene i Utdanningsforbundet i en svært vanskelig situasjon. Utdanningsforbundet bør derfor argumentere mot at styrere blir pålagt myndighetsoppgaver og ansvar. Hovedargumentet bør være hensynet til styrerens habilitet. Som ansvarlig for én barnehage i kommunen, vil styreren lett bli inhabil i sin rolle som barnehageansvarlig i kommunen. Det kan for eksempel være aktuelt i vurdering av om en ny (konkurrerende) barnehage skal opprettes, i budsjettspørsmål, eller ved tilsyn i "egen" barnehage. Utdanningsforbundet mener derfor at en styrer som blir tillagt barnehagemyndighetsoppgaver og ansvar, i stedet bør tilsettes i administrasjonen.

Tillegges styrer likevel ansvar ut over driften av barnehagen, må vi kreve at barnehagen tilføres ressurser slik at noen av styrerens ordinære oppgaver kan utføres av for eksempel en assisterende styrer.

1.3 Om lovlighetskontroll etter kommuneloven

Om bestemmelsen

Regler om lovlighetskontroll finnes i kommuneloven § 59, og lyder:

1. *” Tre eller flere medlemmer av kommunestyret eller fylkestinget kan sammen bringe avgjørelser truffet av folkevalgt organ eller den kommunale eller fylkeskommunale administrasjon inn for departementet til kontroll av avgjørelsens lovlighet. Dette gjelder ikke avgjørelser om ansettelse, oppsigelse eller avskjed.*
2. *Krav om lovlighetskontroll framsettes for det organ som har truffet den aktuelle avgjørelse. Hvis dette opprettholder avgjørelsen, oversendes saken til departementet.*
3. *Det organ som har truffet avgjørelsen, kommunalt eller fylkeskommunalt organ overordnet dette, eller departementet, kan beslutte at avgjørelsen ikke skal iverksettes før lovlighetsklagen er avgjort.*
4. *Ved lovlighetskontroll skal det tas stilling til om avgjørelsen er:*
 - a. *innholdsmessig lovlig*
 - b. *truffet av noen som har myndighet til å treffe slik avgjørelse*
 - c. *blitt til på lovlig måte.*
Departementet skal oppheve avgjørelsen hvis det er gjort slike feil at den er ugyldig.
5. *Departementet kan på eget initiativ ta en avgjørelse opp til lovlighetskontroll.*
6. *Departementet kan kreve at kommunen og fylkeskommunen gir opplysninger om enkeltsaker eller sider av kommunens og fylkeskommunens virksomhet. Departementet har rett til innsyn i alle kommunale og fylkeskommunale saksdokumenter.*
7. *Departementet fastsetter nærmere regler om tidsfrister for krav om lovlighetskontroll.”*

Hensikten med bestemmelsen er å unngå at tvistesporsmål om eventuelle feil i kommunal og fylkeskommunal saksbehandling havner for domstolene.

Det er bare endelige vedtak som kan bringes inn for lovlighetskontroll, ikke innstillinger avgitt av administrasjonen eller folkevalgt organ. Et vedtak om godkjenning av en barnehage kan for eksempel være gjenstand for lovlighetskontroll. Forhold som berører private barnehager, kan også være nedfelt i kommunale vedtak og kan på samme måte være gjenstand for lovlighetskontroll.

Fylkeslag har imidlertid erfart at det ikke alltid foreligger kommunale vedtak i kommuner der rådmenn er delegert vide fullmakter. Fylkesmannen kan allikevel velge å gi klare råd til en kommune om hva fylkesmannen mener ligger innenfor eller utenfor barnehageloven.

Departementet har delegert myndigheten til å foreta lovlighetskontroll til fylkesmannen. Dersom den tillitsvalgte mener kommunen har fattet en ulovlig avgjørelse, er det to måter å gå fram på. Den tillitsvalgte kan for det første oppfordre minst tre medlemmer av kommunestyret til å kreve lovlighetskontroll. Alternativt kan den tillitsvalgte be fylkesmannen om på eget initiativ å gjøre en lovlighetskontroll.

Utdanningsforbundet viser til det første kapittelet, og minner om at det er viktig å arbeide for et godt samarbeid med barnehagemyndigheten, både på kommunalt og regionalt nivå. Den tillitsvalgte etter hovedavtalen har en rett til deltakelse i prosessen i forkant av vedtak. Både de organisasjonstillitsvalgte og den tillitsvalgte etter hovedavtalen bør holde seg godt orientert om hva som skjer i kommunen, når det gjelder reguleringer, nybygg, godkjenning av nye barnehager, økonomi, kompetanseplan osv.

2. Utdanningskrav – kompetansekrav

2.1 Styrer

Lovens § 17 med merknader

Forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak fra utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder med merknader

§ 17 side 9 – merknader side 48.

Forskrift om dispensasjoner side 18 – merknader side 86.

Forskrift om pedagogisk bemanning side 19 – merknader side 89.

Om bestemmelsen

§ 17 sier blant annet at barnehagen skal ha en forsvarlig pedagogisk og administrativ ledelse. Barnehagen skal ha en daglig leder som har utdanning som førskolelærer eller

annen høgscoleutdanning som gir barnefaglig og pedagogisk kompetanse. I tillegg til kravet om utdanning som førskolelærer konkretiserer Kunnskapsdepartementet, i merknadene til lovbestemmelsen, hvilke andre utdanninger som er relevante.

“Av de utdanninger som i dag tilbys, er følgende utdanninger relevante for styrerstillingen:

- *Utdanning som allmennlærer*
- *Utdanning som faglærer (fireårig faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag og treårig faglærerutdanning som gir kompetanse for tilsetting fra 1. klasstrinn)*

Personer med annen treårig pedagogisk utdanning på høgskolenivå som har tatt videreutdanning i barnehagepedagogikk, og som dermed kan bli pedagogiske ledere etter § 18, bør også kunne bli styrere.” (Rundskriv F-08/2006, s. 48.)

Videre heter det at barnehagens leder må ha nødvendig lederkompetanse, og at *daglig leder* defineres som styrer. Det finnes ikke forskrift til kompetansekravet for styrer.

Tidligere Barne- og familiedepartementet (BFD) sendte i 2001 imidlertid ut et brev om spørsmål knyttet til forståelsen av lov om barnehage, § 16 om styrer. Brevet ble trykt som vedlegg i lovheftet BFD utga etter endringer gjort sommeren 2003.

Utdanningsforbundet mener vi fortsatt kan bruke formuleringer i dette brevet, og det er derfor vedlagt nettoutgaven av dette heftet.

■ **Hvilket kompetansekrav stilles til styrer?**

Styrer skal ha utdanning som førskolelærer eller annen høgskoleutdanning som gir barnefaglig og pedagogisk kompetanse.

■ **Hvilken kompetanse bør tillitsvalgte vektlegge i ansettelsesprosessen?**

En ansettelse krever en vurdering ut fra lokale forhold. Utdanningsforbundet mener at førskolelærerkompetanse er viktig for å inneha lederstillinger i barnehagen. Det er kun førskolelærerutdanningen som primært er rettet mot arbeid i barnehagen. Gjennom utdanningen får førskolelærere en kompetanse som ingen andre utdanninger gir.

Departementets formuleringer i innstillingen som "kan tilsettes" og "bør kunne bli styrere", kan tolkes som at det er førskolelærere som skal prioriteres. Det bør være Utdanningsforbundets utgangspunkt ved tilsetting av styrere.

Departementets beskrivelse av styrerens ansvar og oppgaver, blant annet i Innst. O. Nr. 117, kan brukes i faglige begrunnelser for at førskolelærere skal prioriteres ved tilsetting i styrerstilling (side 16, andre kolonne).

Her heter det blant annet at styrer som personalleder må sørge for at alle ansatte i barnehagen forstår hva som er virksomhetens mål, og hvordan hver enkelt kan bidra med sin kunnskap og kompetanse for å nå målene.

Utdanningsforbundet oppfatter Kunnskapsdepartementets oversikt over hvilke utdanninger som sidestilles med førskolelærerutdanning som uttømmende. Andre utdanninger skal derfor ikke vurderes som kvalifiserende. Finnes det ikke kvalifiserte søkere, må det søkes om dispensasjon.

■ **Kan en allmennlærer tilsettes i styrerstilling når det også søker en førskolelærer?**

Ja. Selve lovteksten må forstås som at annen høgskoleutdanning som gir barnefaglig og pedagogisk kompetanse, sidestilles med førskolelærerutdanning. Departementet har i merknadene presisert hvilke utdanninger de mener faller inn under kravet om barnefaglig og pedagogisk utdanning. Hovedbegrunnelsen deres for å åpne for personer med annen høgskoleutdanning, er å gi kommunene og private eiere noe større fleksibilitet. Ser man kun på lovteksten, vil allmennlærere og faglærere kunne tilsettes som styrer, selv om det er søkere med førskolelærerutdanning.

■ **Kan andre enn en førskolelærer tilsettes i styrerstilling før videreutdanningen har startet?**

Ja. Det stilles ikke krav om videreutdanning i barnehagepedagogikk for å bli tilsatt i styrerstilling.

2.2 Pedagogisk leder

Lovens § 18 Barnehagens øvrige personale med merknader
Forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak fra utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder
Forskrift om pedagogisk bemanning

§ 18 side 9 – merknader side 49.

Forskrift om dispensasjoner side 18 – merknader side 86.

Forskrift om pedagogisk bemanning side 19 – merknader side 89.

Om bestemmelsen

I § 18 heter det at pedagogisk leder må ha utdanning som førskolelærer. Likeverdig med førskolelærerutdanning er annen treårig pedagogisk utdanning på høgskolenivå med videreutdanning i barnehagepedagogikk.

I merknader til lovbestemmelsen heter det:

"Bestemmelsen likestiller annen treårig pedagogisk utdanning på høgskolenivå med videreutdanning i barnehagepedagogikk med førskolelærerutdanning. Av de utdanninger som i dag tilbys, er følgende utdanninger med tilleggsutdanning i barnehagepedagogikk relevante for stilling som pedagogisk leder:

- Utdanning som allmennlærer
- Utdanning som faglærere (fireårig faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag og treårig faglærerutdanning som gir kompetanse for tilsetting fra 1. klassetrinn)
- Utdanning som spesialpedagog
- Utdanning som barnevernspedagog

Personer med en av overnevnte utdanninger som har hovedfag/mastergrad i barnehagepedagogikk eller førskolepedagogikk kan få stilling som pedagogisk leder uten tilleggsutdanning i barnehagepedagogikk." (Rundskriv F-08/2006, s. 50.)

Utdanningsforbundet oppfatter oversikten over pedagogiske utdanninger som vurderes som likeverdig med førskolelærerutdanning, som uttømmende. Det betyr at ingen andre utdanninger skal vurderes som relevante for pedagogiske lederstillinger.

Kravet om videreutdanning er dessverre ikke fastsatt i forskriften, men kun publisert på departementets hjemmeside. Kravet om videreutdanning er satt til 60 studiepoeng, tilsvarende ett års studium. Det nye tilbudet består av to atskilte studieenheter; småbarnspedagogikk og barnehagepedagogikk, begge med 30 studiepoeng.

■ **Hvilken kompetanse må pedagogisk leder ha?**

Pedagogisk leder må ha utdanning som førskolelærer. Likeverdig med førskolelærerutdanning er annen treårig pedagogisk utdanning på høgsolenivå med videreutdanning i barnehagepedagogikk.

■ **Kan det tilsettes andre enn en førskolelærer i stilling som pedagogisk leder før videreutdanningen har startet?**

Ja. Dersom vedkommende har videreutdanning i barnehagepedagogikk tilsvarende 60 studiepoeng (det nye tilbudet), eller har master/hovedfag i barnehagepedagogikk eller førskolepedagogikk, kan hun/han tilsettes som pedagogisk leder.

■ **Hvem skal innstilles som nummer én dersom det er en søker med godkjent førskolelærerutdanning og en som tilfredsstiller kravene i barnehageloven?**

Loven likestiller annen treårig pedagogisk utdanning på høgsolenivå med videreutdanning i barnehagepedagogikk og førskolelærerutdanning. Utdanningsforbundet kan derfor ikke hevde at søkere med førskolelærerutdanning automatisk skal innstilles som nummer én.

Bestemmelsen om å likestille annen høgsolenivåutdanning med førskolelærerutdanning bygger først og fremst på St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring*. Der foreslo Utdannings- og forskningsdepartementet at det tilrettelegges for at allmennlærere ved å utvide sin formelle kompetanse, kan arbeide i barnehagen. Forslaget fikk støtte i Stortinget allerede den gang.

Enhver innstilling må bygge på en helhetlig og faglig vurdering ut fra lokale forhold. Hvilken kompetanse kan best ivareta oppgavene som er tillagt en pedagogisk lederstilling?

Utdanningsforbundet viser til at førskolelærerutdanning er den eneste høgsolenivåutdanningen som er spesielt rettet mot arbeid i barnehage. Utdanningsforbundet må bidra til at det er førskolelærere tilsatt i alle landets barnehager.

Departementet gir gode beskrivelser av førskolelærernes kompetanse i sin vurdering etter høringen, Ot.prp. nr 72 (2004-2005).

2.3 Dispensasjoner

Lovens § 17 Styrer med merknader

Lovens § 18 Barnehagens øvrige personale med merknader

Forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak fra utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder med merknader

§ 17 side 9 – merknader side 48.

§ 18 side 9 – merknader side 49.

Forskrift om dispensasjoner side 18 – merknader side 86.

Forskrift om pedagogisk bemanning side 19 – merknader side 89.

Om bestemmelsene

Både paragraf 17 og 18 gir kommunen rett til å gi dispensasjon fra utdanningskravet henholdsvis for styrer og pedagogisk leder. Kommunens vedtak kan påklages til fylkesmannen.

Forskriften om dispensasjon slår fast at kommunen kan innvilge midlertidig dispensasjon fra utdanningskravet for inntil ett år om gangen, etter at stillingen har vært offentlig utlyst og det ikke har meldt seg kvalifisert søker. Dispensasjonen skal være knyttet til personen som søker seg til en konkret stilling i en konkret barnehage.

Kommunen kan innvilge varig dispensasjon dersom en person har hatt midlertidig dispensasjon i tre år. Forutsetningen er at det ikke har meldt seg kvalifiserte søkere, og at svært gode grunner taler for å gi dette. Det er barnehageeieren som skal framsette søknad om varig dispensasjon. Eier må dokumentere at stillingen har vært utlyst offentlig hvert år, og at det er gjort en reell innsats for å skaffe kvalifisert person til stillingen. Søknad om varig dispensasjon for pedagogisk leder skal inneholde uttalelse fra barnehagens styrer.

Varig dispensasjon skal bare gis unntaksvis. Det skal foretas en individuell vurdering av vedkommendes reelle kompetanse knyttet til barnehagens samfunnsmandat. Det beskriver Kunnskapsdepartementet i "Merknader til forskrift om midlertidig og varig dispensasjon" på følgende måte:

"Nyere kunnskap om barndommens betydning som grunnlag for livslang læring, barns rettigheter i henhold til FNs barnekonvensjon og foreldregruppens forventninger tilsier at det må stilles store krav til barnehagepersonalets kompetanse. Hovedregelen om utdanningskrav er gitt for å sikre at personalet har nødvendig kompetanse for å drive barnehagen til beste for barn og foreldre, i tråd med føringer i lov og rammeplan. Personalets kvalifikasjoner er av vesentlig betydning for kvaliteten på tilbudet til barna, samarbeidet med foreldrene og andre samarbeidsparter og for barnehagens muligheter for å arbeide systematisk og langsiktig med sikring og utvikling av den pedagogiske virksomheten. Hensynet bak hovedregelen må også legges til grunn ved behandling av dispensasjonssøknader."

"Når den reelle kompetansen hos den det søkes for er vurdert, kan kommunen stille vilkår ved dispensasjonen. Hva slags vilkår som eventuelt stilles, vil være avhengig av den reelle kompetansen vedkommende har og på hvilken måte kommunen finner det nødvendig å sikre at vedkommende blir i stand til å fylle stillingen."

"Dispensasjonsbestemmelsen er en kan-regel som gir kommunen mulighet til å innvilge dispensasjonssøknaden, men som også gir kommunen mulighet til å avslå. Dersom kommunen ikke finner at det er særlige gode grunner som taler for å gi varig dispensasjon, skal søknaden avslås." (side 86).

■ **Hvor mange dispensasjoner kan det gis i en barnehage?**

Det finnes ingen konkrete bestemmelser som gir svar på antall dispensasjoner som kan gis i en barnehage. I lovens § 18, Barnehagens øvrige personale, står det at bemanningen må være tilstrekkelig til at personalet kan drive en tilfredsstillende pedagogisk virksomhet. Dette mener Utdanningsforbundet gjelder både totalbemanning og antall førskolelærere/pedagoger.

Departementet sier i merknaden til § 18:

“...med begrepet tilfredsstillende pedagogisk bemanning menes at barnehagen skal drives i samsvar med de krav til formål og innhold som framgår av formålsbestemmelsen i § 1, innholdsbestemmelsen i § 2, bestemmelsen om barns rett til medvirkning i § 3 og rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Bestemmelsen må sees i sammenheng med forskrift om pedagogisk bemanning, jf omtalen nedenfor om sjettede ledd.” (side 49).

Utdanningsforbundet må bruke faglige argumenter i arbeidet med å hindre flere dispensasjoner i en barnehage. Forhold som i tillegg til faglige argumenter, kan være med i vurderingen:

- Er styrer førskolelærer?
- Hvordan er totalbemanningen i barnehagen og dens kompetanse?
- Hvordan er de fysiske forholdene?
- Barnas oppholdstid
- Ressurser i foreldregruppa
- Dispensasjonens varighet

Utdanningsforbundet presiserer at det skal foretas en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. For å innvilge en dispensasjonssøknad må resultatet av en slik totalvurdering være at barnehagen fortsatt kan drive en tilfredsstillende pedagogisk virksomhet.

■ **Hvor lenge kan en barnehage drives med dispensasjoner?**

Heller ikke på dette spørsmålet finnes det svar i barnehageloven. Midlertidig dispensasjon gis for ett år om gangen. Dersom en person har fått dispensasjon i tre år, kan kommunen gi varig dispensasjon.

Utdanningsforbundet bør være aktive i arbeidet for å begrense bruk av dispensasjoner, og å unngå at personer får varig dispensasjon. Vi må i dette arbeidet etterlyse barnehageeieres rekrutteringstiltak. Ett tiltak kan være å kreve ny utlysning med bedre vilkår, for eksempel høyere lønnplassering av stillingen. Et annet kan være at Utdanningsforbundet arbeider for at det settes vilkår for dispensasjonen, for eksempel at barnetallet reduseres eller at vedkommende tilbys førskolelærerutdanning.

3. En styrer i hver barnehage

Lovens § 17 Styrer med merknader

Forskrift om pedagogisk bemanning med merknader

§ 17 side 9 – merknader side 48.

Forskrift om pedagogisk bemanning side 19 – merknader side 89.

3.1 Sammenslåing av barnehager

Om bestemmelsen

Loven slår fast at barnehagen skal ha en forsvarlig pedagogisk og administrativ ledelse. Videre at barnehagen skal ha en daglig leder – en styrer. I andre ledd står det at det i utgangspunktet stilles krav om at hver barnehage skal ha en styrer.

I Ot.prp. nr 72 (2004-2005) står det følgende under punkt 9.3:

“9.3 Styrer/daglig leder

Departementet ser behov for å klargjøre hva som legges i begrepet “hver barnehage” i forslaget til styrerbestemmelsen. Flere bestemmelser i barnehageloven bruker begrepene “hver barnehage” og “barnehagen”.

I dagens fortolkning av bestemmelsene om familiebarnehager står det at en familiebarnehage er organisert annerledes enn en ordinær barnehage fordi de enkelte hjemmene i familiebarnehagen “kan ligge i en viss geografisk avstand fra hverandre.” I motsetning til en familiebarnehage, må en ordinær barnehage ha lokaler som ligger i nærheten av hverandre. Begrepet “Hver barnehage” er derfor en lokal enhet som driver pedagogisk virksomhet for barn under opplæringspliktig alder.”

Videre: “Med begrepet “daglig leder” må en se på hvilke oppgaver som er lagt til styrer som leder av virksomheten, fordi dette viser hvilket formål daglig ledelse skal ha. Styrerens oppgaver ble definert i Ot. prp. nr 68 (1993 -94) Om lov om barnehager s. 28 som følgende:

“Styrer representerer barnehagens eier. Styreren har ansvar for å lede den samlede personalgruppen. Hun/han skal sørge for at det samlede pedagogteamet arbeider på en måte som gir alle barnehagens barn de beste utviklingsmuligheter. Styreren skal sørge for at samarbeidet med barnehagens øvrige personale og andre institusjoner og instanser fungerer bra. Styreren har også ansvar for at rammeplanen og dens intensjoner nedfeller seg både i årsplanen og i barnehagens hverdag.”

Styreren er en sentral person i barnehagens virksomhet. En del oppgaver som arbeid med budsjett, regnskap og opptak må ikke fysisk utføres i barnehagen. Det må heller ikke forber-

delsler til møter, samtaler og pedagogisk planlegging. Andre sider av styreroppgavene er derimot nært knyttet til personalet og de ansattes arbeid med barna. Slike oppgaver gjelder initiativ, tiltak og oppfølging i forbindelse med pedagogisk arbeid/prosjekter og vil være avhengig av samtale, kontakt, veiledning og tilstedeværelse i barnehagen. Erfaringer, blant annet fra Utviklingsprogrammet for barnehager, viser at styreren har en svært viktig rolle i utviklings- og endringsarbeid i barnehagen. Slikt arbeid er derfor av stor betydning for å opprettholde og utvikle barnehagens kvalitet. Departementet minner her om målet for kvalitetssatsingen "Den gode barnehagen". Det er videre styrerens hovedansvar å legge til rette for et godt og utviklende arbeidsklima/arbeidsmiljø. Styreren må i tillegg være tilgjengelig for foreldre. Alle ansatte må ha en fast personalleder å forholde seg til.

Det som er sagt om styrerens oppgaver tilsier at hun/han daglig bør være mest mulig til stede i barnehagen. Tidligere forarbeider til loven, reelle hensyn og høringsinstansenes syn peker til sammen helt entydig i retning av at hver lokale enhet må ha en styrer."

Utgangspunktet er altså at hver lokal enhet må ha en styrer, og at styrer daglig bør være mest mulig tilstede i barnehagen. Kunnskapsdepartementet sier imidlertid i sine merknader til lovbestemmelsen at det kan tenkes unntakstilfeller, enten at man samler styrerressursen i et team eller at flere små barnehager organiseres sammen som en felles virksomhet med en styrer.

Departementet skriver:

"Det kan tenkes unntakstilfeller der det kan være behov for at flere barnehager samler sine styrerressurser, for eksempel i et lederteam. Departementet forutsetter at slik samordning ikke fører til svekkelse av styrerressursen for den enkelte barnehage. Det forutsettes videre at det er en hensiktsmessig avstand mellom barnehagene, at styrerteamet har daglig kontakt og at det skjer en daglig oppfølging av hver enkelt barnehage og at den forskriftsfestede normen for pedagogisk bemanning overholdes. Kommunene må ved godkjenning og tilsyn foreta en totalvurdering av hvorvidt de barnehager som velger å samordne sine styrerressurser, oppfyller kravene som stilles til barnehagedrift i loven.

Rent unntaksvis kan flere små barnehager organiseres sammen som en felles virksomhet med en styrer, for eksempel der det er vanskelig å få kvalifisert personale. Også her må kommunen ved godkjenning og tilsyn vurdere om den samlede virksomheten oppfyller barnehagelovens krav. Ved vurderingen må det legges vekt på virksomhetens størrelse etter sammenslåing, barnehagenes geografiske plassering i forhold til hverandre og tilgang til kvalifisert personale. Felles organisering av skole og barnehage som en mindre virksomhet kan være en løsning i områder der barnehagebarn og skolebarn til sammen bare utgjør noen få titalls barn."

I Ot.prp. nr 72 (2004 – 2005) er følgende tilføyd under punkt 9.3:

"Som illustrasjon kan nevnes at dersom virksomheten blir for stor og/eller dersom virksomhetens ulike deler ligger langt fra hverandre, vil styrer vanskelig kunne utføre de oppgaver hun/han er tillagt etter loven. Dersom det er vanskelig å få tak i kvalifisert personale, kan det imidlertid være hensiktsmessig å la en kvalifisert styrer håndtere flere små barnehager. En slik løsning kan også gi et bredere fagmiljø for barnehagepersonalet totalt sett."

■ Hva betyr at hver barnehage skal ha en styrer?

Utgangspunktet er at hver barnehage (enhet) skal ha en styrer. Andre løsninger er dermed å betrakte som unntaksløsninger. Under merknader til lovens § 4 Foreldreråd og samarbeidsutvalg står det: "Begrepet "hver barnehage" må tolkes som en lokal enhet som driver pedagogisk virksomhet for barn under opplæringspliktig alder."

■ Hvordan skal styrerressursen forstås?

Loven sier ikke noe om størrelsen på styrers stilling, kun at barnehagen skal ha en daglig leder – styrer. Men forskrift om pedagogisk bemanning § 2 slår fast at styrerens tid til administrasjon og ledelse kommer i tillegg til normen for pedagogisk bemanning.

Departementets merknader i rundskriv F-08/2006 sier:

"Barnehagelovens § 17 første og andre ledd fastslår at barnehagen må ha en forsvarlig pedagogisk og administrativ ledelse og at barnehagen skal ha en daglig leder. Dette betyr at det må avsettes tilstrekkelig ressurser til styrerstillingen og at barnehagens leder må ha nødvendig lederkompetanse.

Barnehagesektoren har gjennomgått en betydelig utbygging og forandring de siste årene. Sektoren er preget av mangfold, både når det gjelder barnehagenes størrelse, organisering og eierforhold. I en slik situasjon vil det være store variasjoner i styrerens ledelsesoppgaver, både når det gjelder omfang og type. Pedagogiske og administrative oppgaver er avhengig av faktorer som barnehagens størrelse, arbeidsfordeling mellom styrer og eier, barnegruppens behov og sammensetning og personalets samlede kompetanse og erfaring. Dimensjonering av styrerressursen må derfor foretas på bakgrunn av en konkret vurdering av oppgavene som skal løses, barnehagens samlede ressurser og brukernes behov.

Forts.

I enkelte små barnehager med kort oppholdstid kan det fortsatt være hensiktsmessig å kombinere stillingen som styrer og pedagogisk leder. I store barnehager kan det være aktuelt å fordele styreroppgavene på flere personer. I slike tilfeller er det viktig at det er klargjort for både foreldre, personale, kommunen og eksterne samarbeidspartener hvem som har det overordnede ledelsesansvaret for barnehagens virksomhet.

På bakgrunn av de store variasjonene i sektoren finner ikke departementet det formålstjenlig å fastsette regler for hva som anses som tilstrekkelig ressurser til ledelse, men presiserer at styrerressursen kun kan medregnes i pedagog-normen dersom styrer faktisk er til stede i det daglige arbeidet med barna.”

Tid til ledelse er avtalt i hovedtariffavtalen med ulike arbeidsgivere og er dermed noe forskjellig ut fra hvem som er barnehageeier. I særavtale SFS 2201: *Barnehager, skolefritidsordninger, skole og familiebarnehager*, inngått med KS heter det blant annet:

”3.1.1 Styrer i barnehage

En barnehage skal som hovedregel ha styrer i hel stilling, jf. HTA § 2, punkt 2.3. I barnehager med plass til 42 barn eller flere, skal det avsettes hel stilling til lederoppgaver. I store barnehager bør det opprettes stilling som assisterende styrer.

Styrer i mindre barnehager kan også utføre andre arbeidsoppgaver enn dem som naturlig tilligger styrer (for eksempel arbeid i barnegruppe). Disse oppgavene tidsdimensjoneres etter drøftinger lokalt, likevel slik at tid til lederoppgaver skal utgjøre minimum 35 % av styrers stilling.”

Avtalen mellom Private Barnehagers Landsforbund (PBL–A) og Utdanningsforbundet lyder:

”4.6 Styrer

Styrer tilsettes i hel stilling. Ved fastsettelse av tid til ledelse skal det som hovedregel avsettes 35 % styrerstilling per avdeling. Ønsker eier, som følge av barnehagens organisering, å bruke mindre tid til ledelse, skal dette drøftes mellom partene lokalt.

Blir partene ikke enige, drøftes dette mellom berørte organisasjoner og PBL–A sentralt. Oppnås ikke enighet, fastsettes tid i samsvar med PBL–As siste tilbud. Det forutsettes at overstående ikke fører til reduksjon av tidligere avsatt tid til ledelse/administrasjon.”

Tid til ledelse er regulert i andre tariffavtaler også, blant annet i avtale med NAVO, HSH og SAMFO.

Hvor mange enheter kan en styrer ha ansvar for?

Loven krever som en altoverveiende hovedregel at hver enkelt barnehage skal ha en styrer. Det finnes derfor ingen bestemmelser om hvor mange enkelthus en styrer kan være daglig leder for. Styreren skal være daglig leder, og ha ansvar for en forsvarlig pedagogisk og administrativ ledelse. Det betyr at styrer daglig må kunne være til stede i barnehagen.

Utdanningsforbundets utgangspunkt er at hver enhet skal ha sin egen styrer. I lovens § 17 heter det at barnehagen skal ha en daglig leder. Kunnskapsdepartementet åpner imidlertid for at det rent unntaksvis kan skje en organisering der flere små barnehager utgjør en virksomhet med felles leder. Unntaksbestemmelsen gjelder kun små barnehager. Utdanningsforbundet mener at geografisk nærhet har en avgjørende betydning for om små barnehager kan slås sammen eller ikke.

Det finnes ingen unntaksbestemmelse om sammenslåing av større barnehager. Merknadene omtaler imidlertid muligheten for å samordne styrerressursen. Slik samordning åpner ikke for at disse enhetene kan ha en felles styrer, men at det etableres et lederteam. En forutsetning er at samordningen ikke fører til reduksjon av styrerressursen for den enkelte barnehage. Andre forutsetninger er at det er en hensiktsmessig avstand mellom barnehagene, at styrerteamet har daglig kontakt, og at det skjer en daglig oppfølging av hver enkelt barnehage.

Utdanningsforbundet tolker forutsetningen om at samordning ikke fører til en svekkelse av styrerressursen for den enkelte barnehage som et krav om at stillingsprosenten til ledelse i utgangspunktet må være den samme etter omorganiseringen.

3.2 Sammenslåing av barnehage og skole

Lovens § 5. Felles samarbeidsutvalg for barnehage og skole med merknader

Merknader til § 17. Styrer

§ 5 side 6 – merknader side 29.

Merknader til § 17 side 48.

Opplæringslovens forskrift § 11-1.

Om bestemmelsen

I merknaden til lovens § 5 står det blant annet:

“Fleksible løsninger er vesentlig med den type bosetting vi har i Norge. I små kommuner der barnehagebarn og grunnskolebarn til sammen bare utgjør noen titalls barn, kan felles ledelse av og felles organer for barnehagen og skole være en god løsning.”

I merknaden til lovens § 17 står det blant annet:

“Felles organisering av skole og barnehage som en mindre virksomhet kan være en løsning i områder der barnehagebarn og skolebarn til sammen bare utgjør noen få titalls barn.”

■ Hvilke grunner kan aksepteres for å slå sammen barnehage og skole?

Skal det da være både styrer og rektor?

Det er ingen lovbestemmelser som regulerer sammenslåing av barnehager og skoler, kun merknaden gjengitt over. I merknadene er det snakk om “felles ledelse”. Det kan tolkes som et lederteam eller at den sammenslåtte virksomheten ledes av en person.

Utdanningsforbundet mener at unntaksbestemmelsene ved sammenslåing av flere barnehager også må gjelde der barnehage og skole foreslås sammenslått. Er det snakk om sammenslåing av større barnehager og/eller skoler, må vi kreve at det opprettes et lederteam. Er det snakk om noen få titalls barn til sammen i barnehagen og på skolen, bør Utdanningsforbundet kunne akseptere én felles leder. Utdanningsforbundet mener at et få titalls barn kan bety at totalantallet er mindre enn 50.

Sammenslåing av barnehage og skole kan være positivt både for barn, foreldre og de ansatte i barnehagen og på skolen. Institusjonene blir kjent med hverandres mandat, kultur og arbeidsmåter. Sammenslåing kan dermed bidra til en god sammenheng mellom barnehage og skole, og kunnskapen om hverandre kan føre til at barnas videre utvikling og læring skjer med utgangspunkt i den enkeltes erfaringer og opplevelser. Et samarbeid mellom barnehage og skole bør imidlertid alle virksomhetene opprette, uavhengig av sammenslåing eller ikke.

Det er som oftest organiseringen av ledelse som skaper problemer ved sammenslåing av barnehage og skole. Utdanningsforbundet mener at hver virksomhet skal ha en leder. Styrer med barnehagefaglig kompetanse har best kunnskap om barnehagens faglige innhold og dets samfunnsmandat, mens rektor har best kunnskap om skolens læreplaner og mandat.

Kunnskapsdepartementets beskrivelse av “små” barnehager og skoler gir begrensninger for når en sammenslått virksomhet kan ha en felles leder. Det samme gjelder bestemmelsen om administrasjonstid.

Utdanningsforbundets utgangspunkt er at tid til ledelse ikke skal reduseres ved sammenslåing av barnehage og skole. Derfor arbeider Utdanningsforbundet for at den totale bemanningen opprettholdes ved sammenslåing, og at at både førskolelærertid blant barna, og tid til ledelse blir opprettholdt.

4. Norm for pedagogisk bemanning

4.1 Norm for pedagogisk bemanning

Lovens § 18 med merknader

Forskrift om pedagogisk bemanning, § 1 med merknader

§ 18 side 9 – merknader side 49.

Forskrift om pedagogisk bemanning side 19 – merknader side 89.

Om bestemmelsen

Loven krever i § 18 at *”bemanningen må være tilstrekkelig til at personalet kan drive en tilfredsstillende pedagogisk virksomhet”*.

Normen for pedagogisk bemanning er videreført fra 1995-loven. Etter forskriftenes § 1 skal det være minimum én pedagogisk leder per 14–18 barn når barna er over tre år og én pedagogisk leder per 7–9 barn når barna er under tre år. Normen gjelder når barnas daglige oppholdstid er over seks timer. Hensikten med normen er å sikre at det finnes tilstrekkelig personale med pedagogisk kompetanse til å ivareta barnas behov for omsorg, lek og læring, sosial tilhørighet og utviklingsstøtte.

Normen er ikke ment som en norm for gruppestørrelse. Men normen må være oppfylt for barnehagen totalt. Det betyr at barnehagen kan organiseres med grupper av ulike størrelser, hele eller deler av dagen eller uken.

Om muligheten til å øke barnetallet, heter det i merknadene til forskriften: *”Forbeholdet om at den fastsatte pedagognormen kan økes noe der barna har kortere oppholdstid enn seks timer per dag, gjelder i de tilfeller der den daglige oppholdstiden er kortere for flertallet av barna. Barnetallet per pedagog bør i slike tilfeller ikke overstige 20 for barn over tre år og 10 for barn under tre år.”*

Det kan gis dispensasjon fra pedagognormen når særlige hensyn tilsier det. Uttalelse fra barnehagens samarbeidsutvalg skal legges ved søknaden.

■ **Hva ligger i begrepet tilstrekkelig bemanning?**

Hva som er tilstrekkelig bemanning må vurderes ut fra barnegruppas størrelse, barnehagens organisering og barnas behov. Ved vurderingen av om bemanningen er tilstrekkelig vises det til myndighetenes hensikt med bestemmelsen; *”sikre at barnehagelovens formål, innholdsparagraf og § 3 - barns rett til medvirkning, blir oppfylt.”*

Videre skal regelen bidra til å sikre et godt og nært samarbeid med foreldrene, til barns beste. I *”ofte stilte spørsmål”* på Kunnskapsdepartementets sider finner vi dette:

”Hvor mange voksne skal det være i barnehagen?

Barnehageloven har ikke detaljerte regler om bemanningen, men loven krever at bemanningen skal være tilstrekkelig til at personalet kan drive en tilfredsstillende pedagogisk virksomhet. Denne regelen sier ikke noe bestemt om hvor mange voksne det skal være, men at barnehagen skal ha tilstrekkelig bemanning til at virksomheten kan drives i tråd med lovens formål og rammeplan for barnehagen. Bemanningen skal sikre at barna får omsorg og tilsyn, men skal også være tilstrekkelig til at personalet kan drive en tilfredsstillende pedagogisk virksomhet. Barnehageeier er ansvarlig for dette.

Forskrift om pedagogisk bemanning gir regler om hvor mange barn det kan være pr. pedagogisk leder. Pedagogisk leder skal være utdannet førskolelærer. Forskriften sier at: Det skal være én pedagogisk leder pr. 14–18 barn når barna er over tre år og én pedagogisk leder pr. 7–9 barn når barna er under tre år og barnas daglige oppholdstid er over seks timer. I tillegg skal hver barnehage ha en styrer som er utdannet førskolelærer. Kommunen fører tilsyn med at bemanningen er tilstrekkelig.”

Utdanningsforbundet mener at bemanningen må vurderes opp mot lovens formål og rammeplanens intensjoner. Den totale bemanningen er en viktig forutsetning for barnas pedagogiske tilbud, kvaliteten, og for barnas sikkerhet. Arbeids- og læringsmiljøet, både for barn og ansatte, forutsetter rammer som gir de ansatte muligheter til å utføre det omfattende oppdraget barnehagen har fått. Videre må de ansatte føle trygghet for at arbeidet kan gjennomføres.

Vikarordninger er derfor en viktig del av vurderingen av begrepet *tilstrekkelig bemanning*.

■ **Krever normen bemanning av pedagogisk leder?**

Utdanningsforbundets utgangspunkt er at loven krever bemanning av pedagogisk leder. Loven bruker begrepet pedagogisk leder. Hensikten med å lovfeste en pedagogisk norm er som sagt å sikre at det finnes tilstrekkelig personale med pedagogisk kompetanse til å oppfylle barnehagelovens formål. Utdanningsforbundet må fokusere på pedagogisk kvalitet. Barna skal sikres et likeverdig pedagogisk barnehagetilbud.

Departementet mente i sitt høringsnotat til ny barnehagelov at begrepet *pedagogisk leder* kunne oppfattes som et krav om bestemte stillinger. Departementet fant det ikke naturlig å lovfeste stillingskategorier på den måten. Departementet mente at det i seg selv ikke er grunnlag for å ha krav om at en barnehage skal ha stillinger for pedagogiske ledere, men at selve førskolelærerkompetansen fortsatt er og vil være viktig i barnehagen.

Utdanningsforbundet uttalte i sitt hørings svar at begrepet pedagogisk leder i like stor grad betegner en funksjon som en bestemt stillingskategori. Utdanningsforbundet uttalte videre:

”Det må være et viktig mål for departementet å sørge for at barnehagene opprettholder denne funksjonen. Lederbegrepet setter også navn på et bestemt ansvar som denne gruppen har for ledelse både av barnegruppe og annet personale.”

Etter høringsrunden konkluderte departementet slik:

”Departementet har registrert at flere høringsinstanser mener at begrepet ”pedagogisk leder” bør videreføres. Betegnelsen ”pedagogisk leder” ble innført i 1996 og er etter det departementet kjenner til et innarbeidet begrep som også betegner en viktig funksjon i barnehagen. På bakgrunn av det som er framkommet under høringsrunden, vil departementet foreslå at begrepet ”pedagogisk leder” videreføres i den nye bestemmelsen om barnehagens øvrige personale.”

Utdanningsforbundet vil hevde at departementet skiftet standpunkt i denne saken. At selve lov og forskriftsteksten bruker begrepet *pedagogisk leder*, og at departementet selv henviser til at begrepet betegner en viktig funksjon i barnehager, er viktig. Også bestemmelsen om muligheten for å gi dispensasjon fra utdanningskravet bruker begrepene pedagogisk leder og stilling. Det finnes ingen lovbestemmelser om førskolelærerstilling. Utdanningsforbundet mener derfor at det skal ansettes pedagogisk leder per 7–9 barn under tre år eller 14–18 barn over tre år.

Forts.

Det er et problem at departementet i sine merknader bruker begrep som *pedagog* og *pedagognorm* og ikke *pedagogisk leder*. Når departementet, i merknadene, konkretiserer hva de mener er hensikten med bestemmelsen, er det pedagogisk leder det vises tilbake på. Disse forholdene kan brukes i argumentasjonen.

■ **Ved utvidelse av barnegruppa – skal gruppa bemannes med pedagogisk leder eller førskolelærer?**

Myndighetene har fastsatt en norm for pedagogisk bemanning for å sikre at hvert barn får det tilbudet de både har krav på og behov for. Myndighetene mener at en pedagogisk leder kan utføre sine oppgaver og sitt ansvar for 7–9 barn under 3 år, eller 14–18 barn over 3 år.

Loven sier dermed at dersom barnegruppa utvides ut over normen, skal bemanningen styrkes med pedagogisk leder.

Loven definerer begge som pedagogiske ledere med ansvar for en barnegruppe, men den ene kan være tillagt et overordnet ansvar for avdelingen/basen/storgruppa og dets ansatte. Det vil være barnehagens organisering og fordeling av ansvar og oppgaver mellom de to pedagogene, som er utgangspunktet for innplassering i stillingskode og avlønning. Betegnelsen pedagogisk leder, og avlønning av denne, fastsettes etter tariffavtalens bestemmelser i det enkelte tariffområde.

Når barnetallet økes noe ut over normtallet, vil utfordringen med prosentstilling som pedagogisk leder kunne dukke opp. Utdanningsforbundet må arbeide for at vedkommende blir tilsatt i hel stilling. Ulike tariffavtaler presiserer at det som hovedregel skal tilsettes i full stilling.

Økes barnetallet til doble gruppestørrelser, slik at barnetallet kan deles på normspennet 7–9 og 14–18, mener Utdanningsforbundet at dette skal utløse hel pedagogisk lederstilling, eks: 14 barn under tre år utløser to pedagogiske ledere.

Styrkes den pedagogiske bemanningen for å høyne kvaliteten innen normtallet, 7–9/14–18, mener Utdanningsforbundet at den andre førskolelæreren ikke er pedagogisk leder.

■ **Hvilke oppgaver skal pedagogisk leder utføre?**

Pedagogisk leder har plikt til å legge individuelle hensyn til grunn for det pedagogiske opplegget. Vedkommende har også et veiledningsansvar for det øvrige personalet, slik at alle får en felles forståelse av barnehagens ansvar og oppgaver. Hun/han har videre et helhetlig ansvar for planlegging og vurdering, daglig omsorg for det enkelte barnet, for utviklingen av det sosiale miljøet og læringsmiljøet i barnegruppen, og for samarbeidet med barnas foresatte. Pedagogisk leder har medansvar for at man jobber i tråd med lovens og rammeplanens mål, for å utarbeide årsplan, utvikling av barnehagen som pedagogisk virksomhet, og barnehagens samarbeid med andre tjenester. Pedagogisk leder har – i motsetning til annet pedagogisk personale i barnegruppa – et spesielt ansvar for ledelse av barnegruppa og det øvrige personalet.

4.2 Økt pedagogtetthet

Dette punktet omhandler økning av den pedagogiske bemanningen uten at barnegruppa nødvendigvis blir større. Loven omhandler ikke dette temaet direkte, men har en minimumsbestemmelse om en pedagognorm. Det betyr at det ikke er noen juridiske hindringer for å øke antallet pedagoger i barnehagen ut over minstenormen.

Kunnskapsministeren har varslet en tiltaksplan for både rekruttering av nok førskolelærere og på sikt å øke andelen førskolelærere i barnehagen. Utdanningsforbundet har gitt innspill til dette arbeidet og mener blant annet at regjeringen må sette seg som mål at pedagogtettheten må være minst 50 % innen 2010.

Utdanningsforbundet vil oppdatere heftet med kommentarer til tiltaksplanen når den foreligger. Likevel må tillitsvalgte i den enkelte kommune allerede nå ta opp regjeringens målsetting med barnehageeierne, og jobbe for å øke andelen pedagoger.

Argumenter i arbeidet med økt pedagogtetthet kan være:

- er et viktig bidrag i realiseringen av barnehagens mandat
- betyr en videreutvikling av barnehagens kvalitet
- påpekes av OECD som en av Norges utfordringer på barnehagefeltet
- vil gi førskolelærere en mulighet til å utvikle og erfare faget sitt i praksis før de blir ledere
- vil bidra til større profesjonalitet i førskolelæreryrket
- er et tiltak som bidrar til større stabilitet i personalgruppene
- vil bidra til et større faglig mangfold i barnehagen.

5. Barnehagemyndighet og godkjenning

Lovens kapittel IV, §§ 8, 9, 10 og 16, samt merknader til disse

§ 8 side 7, merknader side 35.

§ 9 side 7, merknader side 38.

§ 10 side 8, merknader side 39.

§ 16 side 9, merknader side 46.

5.1 Barnehagemyndighet

Om bestemmelsen

Barnehagelovens § 8 omtaler kommunens ansvar som lokal barnehagemyndighet. Kommunen skal gi veiledning og påse at barnehagene drives i samsvar med gjeldende regelverk. Kommunen har i den forbindelse rett til innsyn i dokumenter og adgang til barnehagelokaler i den utstrekning dette anses nødvendig for å ivareta kommunens oppgaver. Kommunen har også ansvar for at det finnes et tilstrekkelig antall barnehageplasser for barn under opplæringspliktig alder. Kommunen forvalter tilskuddene til ikke-kommunale barnehager i kommunen.

■ *Hva kan forventes av kommunen som barnehagemyndighet?*

Departementet har gitt inngående merknader til lovens §§ 10 og 16. Vi kan derfor forvente at kommunen styrker sin innsats som barnehagemyndighet med største alvor. I tillegg har departementet utarbeidet en veileder om godkjenning av barnehager.

Som barnehagemyndighet har kommunen blant annet ansvar for:

- At det etableres nok barnehager, at barna sikres et likeverdig pedagogisk tilbud, at lovens krav oppfylles, blant annet krav om bemanning, kompetanse og til pedagogisk innhold.
- Å ha tilstrekkelig barnehagefaglig kompetanse, uansett hvilken organisasjonsmodell kommunen velger for barnehageområdet.
- Å oppfylle fysiske rammer, herunder arealnormer. Normen skal fremgå av barnehagens vedtatte vedtekter. Veiledende nasjonal arealnorm for barns lekeareal inne er fire kvadratmeter netto per barn over tre år og om lag 1/3 mer per barn under tre år. Utearealet i barnehagen bør være om lag seks ganger så stort som leke- og oppholdsarealet inne.
- Barnehager som hovedsakelig baserer sin virksomhet på friluftsliv, må ha tilgang til lokaler slik at det er forsvarlig å huse barna samtidig ved behov, for eksempel ved dårlig vær. Dette av hensyn til sikkerhet, sanitære forhold og kvalitet i tilbudet, herunder behovet for et stabilt barnehagetilbud.

Godkjenningsmyndigheten kan etter en konkret vurdering gå noe ned på de kravene en ellers ville stilt til oppholds- og lekeareal per barn i de ordinære lokalene. Velger barnehageeier å gå under denne normen, må kommunen vurdere konkret om dette er forsvarlig ut fra hensynet til barna. For disse barnehagene vil kommunen etter § 10 første ledd kunne vurdere virksomhetens egnethet i forhold til de krav som stilles til formål og innhold.

5.2 Godkjenning

Lovens § 10. Godkjenning med merknader

Lovens § 16. Tilsyn

Kunnskapsdepartementets veileder: Godkjenning av barnehager

§ 10 side 8, merknader side 39.

§ 16 side 9, merknader side 46.

Etter § 10 i barnehageloven skal kommunen avgjøre søknad om godkjenning etter en vurdering av barnehagens egnethet i forhold til formål og innhold, jf. §§ 1 og 2. Kommunen kan ved godkjenning sette vilkår med hensyn til antall barn, barnas alder og oppholdstid.

Kommunens vedtak kan påklages til fylkesmannen. Paragraf 6 omtaler hvilke virksomheter som har plikt til å søke godkjenning.

■ *Hva er det mest sentrale i barnehage-loven som den tillitsvalgte bør vektlegge ved godkjenning av nye/utbygde barnehager?*

Loven sier hva kommunene skal være oppmerksom på ved godkjenning av barnehager. Utdanningsforbundet må påse at disse bestemmelsene blir fulgt. Utdanningsforbundet bør spesielt være opptatt av at kommunen krever at barnehageeieren som søker godkjenning, legger fram bemanningsplan, og hvilke kompetansekrav som vil bli stilt for de ulike stillingene.

Det er viktige opplysninger for kommunens mulighet for tilsyn senere. Loven har ikke konkrete bestemmelser om bemanningsplan, kun norm for pedagogisk bemanning. I forbindelse med godkjenning er bemanning ikke nevnt som et tema i selve lovteksten, men Kunnskapsdepartementet omtaler det i sine merknader.

■ *Har den tillitsvalgte rett til å se barnehagens godkjenning?*

Ja. Godkjenningen skal skje i form av et formelt vedtak. Vedtaket er offentlig. Utdanningsforbundet minner om at arbeidsmiljøloven har bestemmelser om de ansattes arbeidsmiljø, blant annet finnes det der er krav om garderobe, bestemmelser om støy osv. Disse bestemmelsene må etterprøves ved godkjenning av barnehager.

■ *Hvordan defineres en pedagogisk virksomhet?*

Lovens § 6 omtaler hvilke virksomheter som er pliktig til å søke godkjenning som barnehage. Får virksomheten slik godkjenning, må den følge lov, forskrifter og rammeplan.

Med godkjenning er virksomheten en barnehage = en pedagogisk virksomhet.

Kildeoversikt

- Ny barnehagelov av 17. juni 2005, forskrifter av 16. desember 2005, merknader til lov av 16. desember 2005 og merknader til forskrifter av 16. desember 2005 = Rundskriv F-08/2006 (<http://odin.dep.no/filarkiv/278927/F-08-2006.pdf>)
- Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver
- Lov om barnehager med forskrifter. Lov av 5. mai 1995 nr 19 om barnehager (med endringer senest ved lov 4. juli 2003) med forskrifter og departementets merknader til bestemmelsene
- Brev fra Barne- og familiedepartementet av september 2001 til fylkesmennene og kommunene, og spørsmål knyttet til forståelse av lov om barnehager § 16 om styrer
- Forarbeider til den "gamle" loven der lovtekst ikke er endret
- Barne- og familie departementets (BFD) høringsnotat om ny barnehagelov (9.11.2004)
- Ot.prp. nr. 72 Om lov om barnehager. BFDs forslag til ny lov om barnehager. (godkjent i statsråd 8. april 2005 – Bondevik II)
- Innstilling O. Nr. 117. Innstilling til Odelstinget fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om barnehager (juni 2005)
- BFDs høring – forslag til forskrifter til ny barnehagelov (september 2005)
- Diverse veiledere til lov og rammeplan, utarbeidet av Kunnskapsdepartementet
- Fylkesinfo 1/2005: Utdanningsforbundet hørings svar om barnehageloven (www.utdanningsforbundet.no-Aktuelt-Høringsuttalelser)
- Fylkesinfo 85/2005: Utdanningsforbundet hørings svar om forslag til forskrifter til ny barnehagelov (www.utdanningsforbundet.no-Aktuelt-Høringsuttalelser)
- Fylkesinfo 94/2005: Utdanningsforbundets hørings svar om revidert rammeplan (www.utdanningsforbundet.no-Aktuelt-Høringsuttalelser)
- Plan og bygningsloven 14. juni 1985 nr 77
- Byggeforskriften fastsatt 22. januar 1997
- Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler mv. fastsatt 1. desember 1995 (*forskriften er vedlegg i barnehageloven*)
- Arbeidsmiljøloven 17. juni 2005 nr 62 (*kapittel 13 er vedlegg i barnehageloven*)
- Brann- og eksplosjonsvernloven 14. juni 2002 nr 20
- Forskrift om brannforebyggende tiltak og tilsyn fastsatt 26. juni 2002
- Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr fastsatt ved kongelig resolusjon 19. juni 1996 med hjemmel i lov 11. juni 1976 nr. 79 om kontroll med produkter og forbrukertjenester (*forskriften er vedlegg i barnehageloven*)
- Forvaltningsloven (om klage – (§ 34) – m.fl.
- Forskrift om særbehandling av menn fastsatt ved kongelig resolusjon 17. juli 1998 med hjemmel i lov av 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene § 3 fjerde ledd. (*forskriften er vedlegg i barnehageloven*) (www.lovdata.no)
- www.lex.no
- Utdanningsforbundets veileder til SFS 2201, Hefteserie. nr. 2 2004 (www.utdanningsforbundet.no-Publikasjoner)

UTDANNINGS
FORBUNDET

Utdanningsforbundet
Hausmanns gate 17, 0182 Oslo
Tel 24 14 20 00
Faks 24 14 21 00
post@utdanningsforbundet.no
www.utdanningsforbundet.no